

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол № 2 від 28 жовтня 2013 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Ляшенко О.І., Коцур В.П.,
Рик С.М., Онкович Г.В.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 31, Том V (47) : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2013. – 540 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmel'nitsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 1 to Vol. 31, Volume V (47): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2013. - 540 p.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні - ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-8640-94-4(5)

© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2013 р.
© НТУУ "Київський політехнічний інститут", 2013 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2013 р.
© Видавництво "Гнозис", 2013 р.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 31, том V (47), 2013 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

Воровка Маргарита Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і педагогічної
майстерності Мелітопольського
державного педагогічного університету
імені Б.Хмельницького, м. Мелітополь

Петрученя Ганна Григорівна

Магістр, старший викладач кафедри
педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені
Б. Хмельницького, м. Мелітополь

ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА МОЛОДІ ЯК УМОВА ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Анотація. В статті проаналізовано основні напрями формування гендерної культури молоді, як умови запобігання гендерному насильству. Ключові слова: гендер, гендерне насильство, гендерна культура.

Аннотация. Воровка М.И., Петрученя А.Г. Гендерная культура молодежи как условие предотвращения гендерного насилия. В статье проанализированы основные направления формирования гендерной культуры молодежи, как условия предотвращения гендерного насилия. Ключевые слова: гендер, гендерное насилие, гендерная культура.

Annotation. Vorovka M.I., Petruchenia A.G. Gender culture of young people as a condition of gender-based violence. In the article the basic directions of gender culture of young people, as a condition of gender-based violence.

Key words: gender, gender based violence, gender culture.

На зламі тисячоліть людство змушене по-новому осмислювати проблеми співвідношення природного і культурного, духовного і тілесного, чоловічого і жіночого. Є необхідність нового погляду на цінності, що уявлялися безперечними – серед іншого ті, що стосуються гендерного виміру взаємовідносин між людьми. Постмодерністська

відмова від ідеалізації єдиного універсального розуму дає підстави не ототожнювати загальнолюдське лише з чоловічими цінностями, а розглядати його як гармонійну єдність чоловічого і жіночого ставлення до світу, більш за те – підставити під сумнів природність та вродженість відмінностей між статями, усвідомити причини та механізми формування цих відмінностей. У другій половині ХХ століття особливу артикуляцію набули проблеми рівності статей, що сьогодні оформилися і набули визнання у демократичному суспільстві як ідеал гендерної рівності.

Українська держава, прагнучи до європейського та світового соціокультурного простору, має орієнтуватися не лише на поточні запити, а і на перспективні цінності суспільства, які в українському середовищі ще не набули свого затвердження, але є беззаперечними для європейських країн. До числа таких базових цінностей належить гендерна рівність, визнання якої закладено в Конституції України, Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок», законі України «Про гендерну рівність», інших державних та урядових документах.

Однак, на сьогодні в нашій країні продовжує існувати безліч випадків дискримінації за ознакою статі, що призводить до зростання соціальних проблем. Гендерне право, яке має справедливо визначати міру свободи двох суб'єктів суспільства – чоловіків та жінок, а відтак й викорінення усіх форм соціостатевої дискримінації, перебуває в Україні лише на етапі становлення. У багатьох сферах суспільного життя спостерігається відсутність реальних механізмів забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок через неприйняття європейських ідей гендерної рівності більшістю членів українського суспільства, навіть частиною академічної спільноти, представниками влади, засобів масової інформації тощо. Як наслідок у 2012 році Україна опинилася на 64-му місці за так званім індексом рівноправності жінок. Наша країна у даному рейтингу опинилася між країнами Перу та Белізу, котрі посіли, відповідно, шістдесят третє та шістдесят п'яте місця. Рейтинг, у якому брали участь 154 країни, очолює Норвегія, Фінляндія, Ісландія, Швеція і Данія. Росія посідає тридцять перше місце, Чехія – сорок третє, Сполучені Штати Америки – п'ятдесяте [9].

Болючою проблемою, що надзвичайно актуалізує питання впровадження в усі сфери суспільного життя ідей гендерної рівності є гендерне насильство – будь-яке насильство, що базується на гендерних (соціостатевих) засадах. При безлічі підходів до визначення сутності названого явища, дослідники акцентують на тому, що насильство являє собою використання різних форм примушування одним індивідом (групою)

іншого (іншої) з метою придбання або збереження будь-якого ресурсу, обсяг якого є недостатнім для задоволення потреб обох сторін [2, с.8]. Гендерне насильство має форми фізичного, сексуального, економічного, а також психологічного приниження, яке здійснюється шляхом експлуатації, дискримінації, погроз і репресій. Головна мета людини, яка вдається до насильства на гендерній основі, полягає в отриманні контролю і влади над жертвою [5, с.22].

Воно виникає в усіх класах, культурах, релігіях, расах, у будь-якої статі та у будь-якому віці. Цей різновид насильства є одним із найпоширеніших порушень прав людини всупереч принципу рівноправ'я статей. Названа проблема найчастіше носить в суспільстві латентний характер, хоча зачіпає всі сфери життя – в домашній обстановці, в побуті, на роботі, в суспільстві та державі.

Характерними ознаками гендерного насилля є те, що воно завжди є інтенціональним, тобто дія здійснюється з умислом, для отримання певного ефекту; воно полягає в порушенні перш за все особистих прав і свобод конкретної людини; воно є таким порушенням прав і свобод людини, яке робить неможливим його/її самозахист; ця дія завдає певної шкоди - матеріальної, фізичної і психічної [1, с. 268].

В основі більшості форм гендерного насильства проти жінок лежать історично сформовані і обумовлені соціокультурним середовищем світогляд і система цінностей, які закріплюють уявлення про домінантність і зверхність чоловіки і підлегле положення, вторинність жінки. У патріархатному дискурсі створюються і століттями відтворюються певні правила статі, що дають чоловікові право влади і контролю над жінкою, право, в якому вже закладено феномен насильства. Насильницьке мислення і насильницька діяльність закріплюються на декількох рівнях: лінгвістичний - за допомогою самої лінгвістичної структури мови ігнорується досвід певних груп людей, зокрема жінок; ідеологічний - закріплює за жінкою статус вторинності, гріховності, недосконалості, що пронизує будь-яку сферу життя соціуму у формі патріархатного дискурсу; інституційний, підтримує відповідну гендерну ідеологію за допомогою соціальних інститутів (освіти, науки, права, засобів масової інформації тощо); соціальні практики - в них, власне, і здійснюється пряма репрезентація насильства в повсякденному житті суспільства у відповідності з основними патріархатними зразками ролей і статусів [3, с.391-392]

Таким чином, гендерне насильство міцно пов'язане з контекстом культурних, соціально-економічних і політичних відносин, що складаються в суспільстві, адже гендер поряд з класом, расою, віком виступає категорією соціальної стратифікації, що для закріплює у суспільстві відносин влади і домінування. В традиційних,

патріархатних суспільствах – це відносини домінування влади чоловіків, що ставлять жінку в ситуацію економічної, фізичної, психологічної та емоційної залежності, хоча закон, як правило, декларує рівні права, а іноді й рівні можливості для всіх членів суспільства.

Оскільки гендерні орієнтації завершують формування і набувають стійку структуру в період юності і на ранніх етапах дорослішання, в 18-25 років, найбільш значущим для формування гендерної культури молоді уявляється саме цей вік. Гендерна соціалізація студентської молоді відбувається під потужним стереотипізуючим тиском соціального оточення, що транслює, здебільшого, споконвічні патріархатні цінності та відповідні їм норми та зразки поведінки. Тому для вирішення проблем гендерного насильства недостатньо юридичних та соціально-економічних заходів – потрібні цілеспрямовані, систематичні, комплексні зусилля з повноцінного гуманістичного розвитку української молоді в напрямі формування в неї гендерної культури егалітарного типу, що відмовляється від поляризації і протиставлення «чоловічого» і «жіночого», від уявлення специфічні соціальні та психологічні статеві відмінності, що виправдовують нерівність статей, придушують розвиток індивідуальності, що виходить за межі гендерної норми, обмежують можливості особистісної самореалізації рамками статевої приналежності.

Гендерну культуру розглядають як особливий вид «локальної» культури, що властива суспільству в цілому, й конкретній людині, як суб'єктові суспільних відносин - окремо. Як особливе соціальне явище, вона є певною сукупністю матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, знакових систем, які використовуються суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації і регуляції статево-рольової поведінки його членів, як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої. Її можна визначити як сукупність статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів, форм діяльності, зумовлених суспільним устроєм, та пов'язаних з ними інституціями. Як індивідуально-особистісна характеристика, гендерна культура є частиною загальної культури особистості, що вміщає гендерну компетентність, гендерну картину світу, специфічні ціннісні орієнтації та моделі поведінки. В залежності від індивідуальної гендерної картини світу формується гендерна культура особистості патріархатного або егалітарного типу. Гендерна культура егалітарного типу є складовою демократичної культури соціуму, виступає показником ступеню розвитку суспільства, а також мірою соціальної зрілості окремої особистості. Вона вимагає подолання стандартних умов тоталітарного життя і

утвердження рівності прав, людських взаємин між жінками і чоловіками в суспільстві, створення нових цінностей [8; 6].

Сьогодні гендерна культура особистості розуміється як особливий спосіб оформлення нею своєї життєдіяльності, зумовлений її прагненням до максимальної реалізації своїх сил і здатностей як представника певної соціальної статі. Вона виявляється через комплекс відповідних інтелектуальних, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик, заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір адекватної стратегії гендерної ідентичності, засвоєння цінностей, норм і правил статево-рольової поведінки в соціальній, професійній і побутовій сферах життєдіяльності, які відповідають принципам гендерної рівності і демократії [8, с.10].

Система освіти є дієвим засобом, за допомогою якого суспільство відтворює гендерні відносини, формує гендерну культуру особистості і суспільства в цілому. Сама організація освіти, як і пануючі в ній гендерні стосунки, диктує учнівській та студентській молоді певні норми й правила поведінки, сприяє засвоєнню характерних рис чоловіків і жінок, відтворенню жіночих і чоловічих статусних позицій.

Організація навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів містить можливості щодо формування гендерної культури студентської молоді наступними шляхами:

- гуманітаризація професійної підготовки шляхом інтеграції гендерних досліджень у зміст навчальних дисциплін, а також нових спецкурсів «Гендерна психологія», «Гендерна педагогіка», «Психологія статі» та ін., викладання яких доцільно здійснювати шляхом проблемного викладу матеріалу та впровадження активних методів навчання (евристичні бесіди, міні-дискусії, тренінгові вправи, метод наративу);
- педагогічна підтримка становлення гендерної ідентичності юнаків і дівчат періоду студентської юності, що відповідає їхній біологічній статі;
- проектування ситуацій освітнього середовища на засадах розвитку діалогу «маскулінної», «андрогенної» та «фемінінної» культур [4, с.130-131].

Ефективними засобами формування гендерної культури студентства виступають соціально-педагогічний тренінг, рольова гра, дискусія, обговорення типових і складних ситуацій в групі, практичні вправи, відеотренінг, твір-роздум, моделювання ситуацій тощо.

Реалізація завдань формування гендерної культури студентства вимагає кардинальної зміни акцентів у професійно-педагогічній діяльності закладу вищої освіти

як одного з провідних агентів гендерної соціалізації молоді. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність відповідної підготовки науково-педагогічних кадрів із метою придбання професійної компетентності в справі формування гендерної культури студентської молоді. Зокрема, мова йде про оволодіння й використання ними спеціальних методик і технологій, що сприяють як виявленню гендерних особливостей студентів, моделюванню освітнього простору на принципах гендерної рівності, розробленню відповідних педагогічних стратегій, так і проведенню моніторингу якості навчально-виховного процесу за критерієм його продуктивності у названому напрямі.

Висновки. Гендерне насильство проти жінок має в своїй основі, як правило, історично сформований і обумовлений соціокультурним середовищем патріархатний світогляд, що базується на уявленні про природне обумовлену соціальне-культурну вторинність жінки, що дає чоловікові право влади і контролю над нею – право, в якому вже закладено феномен насильства. Умовою попередження гендерного насильства є формування гендерної культури суспільства та особистості на егалітарних засадах рівності статей, що передбачає створення умов та можливостей розвитку та самореалізації особистості жінки та чоловіка як рівних

Література

1. Антология гендерной теории: Сб. науч. тр. / Сост. и коментар. Е.И. Гаповой. – Минск: Пропилек, 2000. – 384 с
2. Аристова М. В. Компонент насилия в гендерных взаимодействиях : социально философский анализ: автореф. дис. ... д-ра филос. наук ; спец. 09.00.11 "Социальн. философия" / М.В. Аристова – М., 2009. - 44 с.
3. Данилова О.Л. Психология восприятия насилия : культурный и гендерный аспекты // Практикум по гендерной психологии / Под ред. И. С. Клециной. – СПб.: Питер, 2003. С. 388–403.
4. Кікінежді О. Інноваційні підходи до формування гендерної культури у студентської молоді / О. Кікінежді // Психолого-педагогічні засади професійного становлення особистості практичного психолога і соціального педагога в умовах вищої школи: Зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – С.128-135.
5. Петренко Л.А. Зависимость и насилие в гендерных отношениях : диалектика зла и добра // Соціальні технології. – 2011. – № 50. – С.20-28
6. Социология гендерных отношений: учеб. пособ. для студ. ВУЗов / под ред. З.Х. Саралиевой – М. : РОССПЭН, 2004. – 167 с.
7. Теория и методология гендерных исследований : Курс лекций / Под общ. ред. О.А.Ворониной. – М. : МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – 416 с.

8. Терзі П.П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук; спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / П.П. Терзі – Кіровоград – 2007 – 22 с
9. Україна заняла 64-е место по индексу равноправия женщин // Social Watch : poverty eradication and gender justice - 2012. – 03. – 08. – Режим доступа: <http://www.socialwatch.org/node/14498>. - Загл. с экрана.